

השואה בספרות החרדית - ניתוח תכני וביבליומטרי: תש"א-תשע"ב (1941-2012) /

חביבה עברי

תקציר

מטרת המחקר הייתה לסקור ולנתח מגמות בספרות החרדית העוסקת בשואה, לאור מדגם של חיבורים על נושא השואה, אשר נכתבו על ידי מחברים מן המגזר החרדי בארץ ישראל, בשפה - העברית, החל ממלחמת העולם השנייה ועד לימינו, לאורך תקופה של כ 70 שנה.

הסקירה והניתוח נעשו מכמה היבטים: כמות החיבורים והתפרסומם לאורך השנים, סוגות הכתיבה השונות וההתייחסות ההשקפתית לשואה.

בניתוח הכמותי נעשה שימוש מסוים גם בכלים ביבליומטריים, שעיקרם ניתוח סטטיסטי כמותי של כמות הפרסומים. בניתוח של הסוגות נעשה שימוש בכלים מתחום הספרות ובניתוח ההתייחסות ההשקפתית נעשה שימוש במתודה של ניתוח תוכן (Content analysis).

הליך המחקר: מתוך המצאי הקיים של ספרות על נושא השואה בספריות שונות בארץ ניסיתי לבדד ספרים אשר חוברו ע"י אנשים המשתייכים למגזר החרדי, לפי הגדרה עצמית של המחבר או לפי מיטב שיפוטי. הספרים שאותרו מוינו לפי הסיווג המקובל של סוגות בתחום הספרות, כגון: ספרות יפה, ספרי זיכרונות, היסטוריוגרפיה, ספרות ילדים ועוד. כל פרק בעבודה הוקדש לסוגה מסוימת ונחלק לשני חלקים: ניתוח תכני איכותני וניתוח כמותי. בניתוח התכני ניסיתי לתאר את - ההתייחסות ההשקפתית של המחבר לנושא השואה ואילו בניתוח הכמותי נבחנו השינויים הכמותיים שהתרחשו בסוגה זו לאורך ציר הזמן, בתקופות שונות ממלחמת העולם השנייה עד ימינו. הנתונים אודות הספרים שנבדקו הוכנסו לטבלת אקסל, שנבנתה לפי שאלות המחקר ולאחר מכן נותחו בעזרת נוסחאות האקסל.

ממצאים: ניתן לראות מגמה ברורה לאורך השנים, של גידול כמותי בכתיבה על השואה בכל הסוגות, פרט לעשור השני (1953-1962), בו חלה ירידה. משקלן היחסי של הסוגות היה שונה מעשור לעשור.

נצפתה גם מגמה של מעבר מכתובה מרוחקת, היסטורית ורעיונית, על השואה, לכתובה יותר אישית וכן לכתובת רומנים על רקע השואה. כל למשל, מתוך כלל הספרות החרדית על השואה בעשור האחרון 48% הם רומנים, לעומת 12% בלבד בעשור הראשון ואפס אחוז בעשור השלישי.

תופעות אחרות אשר נצפו במהלך השנים: עליה במספר הנשים הכותבות, בכל הסוגות, וכן העדר כמעט מוחלט של מחברים שאינם ממוצא אירופי. מספר הספרים שיש להם הסכמות אינו גבוה במיוחד והוא נמוך מעשרים אחוז גם בעשור מרובה ההסכמות.

אחד המאפיינים העיקריים של הספרות החרדית אשר נכללה ונותחה במדגם היא המגמה הדידקטית חינוכית. רוב מכריע של החיבורים, לאורך כל השנים, מכוונים לחנך את הקורא, מבוגר כילד, בכיוון של השקפת עולם מסוימת, אשר המחבר רואה כנכונה ורצויה.

יש והמסר החינוכי הוא סמוי, אך לעיתים, הוא מופיע במפורש ובמוצהר, לאורך דפי החיבור ובחלק מן הספרים אף כתוב במפורש, בהקדמה או על הכריכה: "עלילה חינוכית מרתקת". המוטיבים השכיחים ביותר, לאורך כל השנים ובכל הסוגות, הן בכתובה ההיסטורית וההיסטוריוגרפית והן בספרי הזיכרונות וברומנים, הם הגבורה הרוחנית של הקרבנות, סבלותיהם והתערבות ההשגחה העליונה. תופעה זו היא צפויה למדי ואיננה מפתיעה לאור המגמה הדידקטית חינוכית אשר תוארה לעיל.

רבים מן הספרים מתארים בעיקר את מה שהתרחש בתקופת השואה בפולין, בה היו קהילות חרדיות רבות, אשר מהן שרדו המחברים. גם על ההתרחשויות בגרמניה כתבו רבות, אף כי לא היו בה קהילות חרדיות גדולות ואפשר שהסיבה לכך היא חינוכית ביסודה, עקב שאיפת המחברים להדגיש כי אחת הסיבות לשואה הייתה ההתבוללות הגדולה בקהילות היהודיות בגרמניה. נבחנה גם מידת שכיחותם של עזרים לא טקסטואליים הנלווים לספרות השואה החרדית, כולל מפות, תרשימים ותמונות. ככלל, עלה מהמחקר כי השימוש בעזרים לא טקסטואליים אינו נפוץ, יחסית. צירוף של מפות לחיבור היה תופעה שולית בספרות השואה החרדית ונמצא בעיקר בסוגת הזיכרונות. איורים נמצאו בעיקר בסוגת הרומן, מעטים באופן יחסי ואינם מאפיינים תקופה מסוימת דווקא. תמונות מופיעות בעיקר בסוגה של פרוזה ובעיקר בעשור בשביעי. ייתכן כי השיקול הכלכלי השפיע על הכללת תמונות רבות יותר בעשור השביעי דווקא, משום שעלות הכללת תמונות בספר הוזלה בשנים האחרונות והפכה שולית יחסית, לעומת העלות בעשורים הראשונים.

בנוסף למגמה הדידקטית חינוכית אשר תוארה לעיל, סיבות נוספות שגרמו לאנשים לכתוב על השואה היו רצון לספר את אשר אירע להם, וכן הרצון להנציח על ידי כתיבת הספר את בני המשפחה שנרצחו על ידי הנאצים ועוזריהם.

מס' מיון בספרייה:
A682 עבר.שו תשע"ד

מס' מערכת בספרייה:
002383826